

Соя — важлива культура для країн ЄС та конкурентна перевага України

Директиви, які аграрії відчують на практиці наприкінці 2025 року, вже поступово стають частиною законодавства України. Як готуватись українським виробникам до нових вимог Євросоюзу, що відбувається із Зеленим курсом та його вплив на сільське господарство і на Україну в цілому в контексті євроінтеграції, розповів під час зустрічі з представниками ЗМІ Володимир Пугачов, виконавчий директор Асоціації «Дунайська Соя» в Східній Європі.

? *Пане Володимире, розкажіть що представляє з себе соєвий комплекс Європейського Союзу? Які переваги України в контексті вирощування та експорту сої на європейській ринку?*

— Виробництво сої в ЄС становить близько 3 млн тонн на рік, тоді як імпорту цього продукту досягає 13 млн тонн. При цьому імпорту шроту становить 15 млн тонн у перерахунок на соєві боби. Загальна додаткова потреба ЄС у сої сьогодні складає близько 33 млн тонн. Це робить Євросоюз надзвичайно залежним від зовнішніх постачань, особливо у питаннях енергоресурсів та сої, які є основними складовими його потреб.

В цілому в ЄС є дві проблеми: перша — це проблема забезпечення енергоресурсами, друга — забезпечення ринку білком або протеїном. У цих двох питаннях Євросоюз досить імпортозалежний. М'ясо та молоч-

не тваринництво в ЄС дуже розвинене. Для його ефективної роботи необхідна велика кількість кормів, основним компонентом яких є соєвий шрот, що містить багато білка і добре засвоюється. Це дає змогу європейській галузі тваринництва бути конкурентоспроможною на світовому ринку. Однак для цього потрібна надійна кормова база. Минулого року ЄС досяг рекорду, вирощуючи 1,14 млн гектарів сої завдяки змінам у агрополітиці, які передбачають додаткові виплати на гектар у деяких країнах. Проте через погодні умови врожайність була не найвищою.

Якщо у питанні енергоносіїв Україна виступає транзитним партнером ЄС, то у постачанні сої наша країна має потенціал стати стратегічним партнером. Україна є єдиною країною в Європі, яка знаходиться безпосередньо поруч з ЄС і здатна ви-

рощувати суттєві обсяги сої для спільного європейського ринку. Поточний врожай у 6 млн т лише підтверджує це... Соя є дійсно важливою євроінтеграційною культурою для України, з понад 150-річною історією культивування цієї рослини в нашій країні. ЄС значною мірою залежить від імпорту сої, а забезпечення стратегічної автономії в цій сфері є одним з головних політичних пріоритетів Євросоюзу. В довгостроковій перспективі площі під соєю збільшуватимуться, а врожайність — зростатиме.

Сьогодні Європейський Союз активно обговорює ринкову стратегію, спрямовану на зменшення залежності від імпорту протеїнів поза європейськими межами. Один з можливих напрямків розвитку передбачає зменшення споживання продуктів тваринництва та перехід на рослинний протеїн. Це дозволить скоротити площі під посі-

ДОВІДКА

Асоціація «Дунайська Соя» — це міжнародна неприбуткова міжгалузева організація, яка системно співпрацює з багатьма зацікавленими сторонами та підтримує Європейський протеїновий перехід. Заснована у 2012 р. задля сприяння сталому виробництву сої в Європі та розвитку регіональних ланцюгів доданої вартості.

Головний офіс розташований у Відні (Австрія), регіональні, — в Сербії, Україні та Молдові. Асоціація «Дунайська соя» об'єднує понад 330 членів у 32 країнах.

Асоціація «Дунайська Соя» реалізує свою діяльність за підтримки Австрійської Агенції з Розвитку (ADA, Austrian Development Agency).

Президент Асоціації — Матіас Крьон, виконавчий та регіональний директор асоціації у Східній Європі — Пугачов Володимир

ви кормових культур, диверсифікувати вирощування сої та олійних культур, а також шукати шляхи для розширення ЄС.

Україна — самодостатня аграрна країна, ми виробляємо більше, ніж потрібно для внутрішнього споживання. Проте сьогодні основною проблемою для стабільного функціонування аграрної галузі є залежність від експорту. Під час війни, коли були заблоковані чорноморські порти, постало питання, як вивозити продукцію. З появою українського зернового коридору, Україна змогла знову стати незалежною від інших країн у цьому аспекті. Сьогодні ми спостерігаємо як активно здійснюється експорт, які нові країни і нові продукти експортуються, в тому числі соя. Логістика, навіть в умовах воєнного часу, працює стабільно. До речі, соя — єдина культура, по якій не було жодних суперечок з сусідніми країнами під час торгових конфліктів, на відміну від пшениці, кукурудзи чи ріпаку. Це, власне,

єдиний продукт щодо якого до України немає претензій з боку інших країн. Єдина країна, що блокує постачання української сої — це Словаччина, але суто з політичних причин.

В Україні зниження площ під соєю спостерігалось у 2019–2022 роках і мало свої вагомі причини: у цей період було прийнято та діяло рішення про скасування відшкодування ПДВ експортерам олійних культур, зокрема сої, що діяло до 2021 року. Починаючи з 2022 року на площі посівів вже впливали інші фактори.

Нині український аграрний сектор продовжує розвиватися, ми сьогодні спостерігаємо розвиток переробної галузі. Наразі більша частина сої переробляється в Україні, а шрот постачається у Францію та Іспанію. Наявність морських шляхів через Чорне море значно знизило логістичні витрати на експорт шроту — до 22 євро за тону, що є досить вигідно.

? *Розкажіть більш детально про «Зелений курс». Яким чином Україні потрібно буде адаптуватись до вимог Зеленого курсу і які це матиме наслідки для українських виробників?*

— Цей проект дуже активно обговорювався, в тому числі і в Україні, в 2019–2020 роках, коли він був прийнятий, проте з того часу в громадськості це обговорення затихло. Європейський Союз нарешті перейшов від загальних політичних декларацій до прийняття конкретних нормативно-правових актів. Зелений курс ЄС не зник, він є акту-

У постачанні сої Україна має потенціал стати стратегічним партнером ЄС

альним і активно впроваджується в життя. Україна, будучи кандидатом на вступ до ЄС, повинна буде враховувати ці зміни у своїй політиці, зокрема в стратегіях, пов'язаних з біорізноманіттям та екологічними цілями до 2030 року, а саме: скорочення пестицидного навантаження, зменшення використання добрив, води, зменшення відходів, створення зелених бізнес-моделей тощо.

Однією з основних проблем у сільському господарстві є викиди парникових газів. В той же час сільське господарство є унікальною індустрією, що має потенціал для захоплення та накопичення цих газів у ґрунті, збільшуючи, таким чином, його родючість. Здоров'я ґрунтів є актуальною проблемою як в Україні, так і в ЄС, а в Україні ще додалися забруднення, спричинені бойовими діями.

Програма Ukraine Facility Plan, фактично є планом підготовки до інтеграції України до ЄС. Кошти від Євросоюзу у рамках цієї програми є унікальними, оскільки вони мають не лише економічне значення, але й сприяють зміцненню безпеки на європейському континенті. Це по суті, є важливим механізмом відповіді на будь-які зовнішні загрози, оскільки на сьогодні ЄС не має єдиних збройних сил або загальної гарантії безпеки. Завдяки таким крокам ЄС зміцнює свою стратегічну автономію.

Україна буде отримувати транші макрофінансової допомоги від Євросоюзу за умови виконання відповідних кроків, включаючи інтеграцію конкретних розділів європейського законодавства в українську політику. Також ЄС буде проводити аудит для оцінки того, наскільки законодавство України відповідає вимогам Євросоюзу. До 2027 року, перед Україною стоїть амбітне завдання інтеграції європейських норм, і вже зараз уряд і парламент активно пра-

Соя - єдина культура, по якій не було суперечок з сусідніми країнами під час торгових конфліктів

цюють над впровадженню положень ЄС до українського законодавства.

Ми маємо усвідомлювати, що зміни ми скоро відчуємо на собі. Якщо ми говоримо про зелений курс, то маємо на увазі загальне покращення роботи різних галузей у контексті охорони навколишнього середовища. Звичайно, ми не можемо покращити те, що ми не вимірюємо. Мова йде про збирання даних щодо викидів парникових газів з різних індустрій та різних регіонів. Кожен етап у виробничому ланцюзі повинен передавати інформацію наступному: від фермерського господарства до елеватора, від елеватора до трейдера, від трейдера до переробника й так далі.

? Розкажіть більш детально про регулювання щодо відсутності вирубки лісів? Які підтверджуючі документи вимагатимуться від українських аграріїв та експорт продукції до ЄС?

— Європейський Союз запровадив нове регулювання (Regulation (EU)2023/1115), спрямоване на запобігання імпорту товарів, що пов'язані з вирубкою та деградацією лісів. Це стосується, зокрема, і сої та продуктів її переробки. Вимоги стосуються товарів, чиє виробництво може сприяти вирубці лісів: соя, какао, пальмова олія, яловичина, кава та деревина.

Наприклад, для кондитерських підприємств, які експортують свою продукцію, потрібно мати документи, що підтверджують, що какао-боби, використані в шоколаді, вирощені в регіонах, де не відбувається вирубка лісів.

Ще у 2020 році в Євросоюзі розпочалась дискусія щодо розробки регулювання, яке має забезпечити відсутність вирубки лісів в цілому. Якщо поглянути, як формується політика ЄС, можна побачити певний цикл: три роки пішло на розробку цього регулювання, в 2023 році воно було прийнято, і на його впровадження було відведено ще два роки.

30 грудня 2025 року регулювання набуде чинності — тобто вже впливатиме на цьогорічний врожай сої, вирощений в Україні. Чим унікальне регулювання: ЄС не може ввести якісь правила для суб'єктів господа-

рування, які не є його резидентами, але вони ввели зобов'язання для своїх резидентів додатково перевіряти і робити запит на певні документи. Тобто європейський імпортер має запросити в українського виробника сої, шроту, олії всі необхідні дані:

- 1 Гео-координати полів (Article 9, d директиви ЄС);
- 2 Підтвердження відсутності вирубки лісів на цих полях після 2020 року;
- 3 Простежуваність кожної партії товару до поля, де було вирощено;
- 4 Підтвердження законності виробництва (англ. Legality —Article 9)

Відтепер буде неможливо легально ввезти до Євросоюзу жодної тонни сої без виконання цих умов.

Подати документ, що підтверджує відсутність вирубки лісів, досить проблематично, оскільки в Україні немає органу, який би видавав відповідні документи. Однак можна скористатися послугами супутникового моніторингу, також Євросоюз створив супутникову карту лісів, що існували до 2020 року. Для України це не є проблемою, оскільки у нас вже більше 100 років виробництво здійснюється на основних сільськогосподарських площах.

Євросоюз працює по принципу презумпції невинуватості, тому можна подати будь-який документ, який вважаєте прийнятним для підтвердження даних. Проте, якщо європейські регулюючі органи з часом виявлять фальсифікацію, навіть через 5–7 років, недобросовісний виробник отримає серйозний штраф. Імпортери ЄС бояться штрафів, які можуть сягати до 4 % від обороту компанії, якщо буде знайдено невідповідність регулюванням.

Контроль за виконанням регулювання здійснює компетентний орган кожної країни ЄС, який країни обирають самостійно. Крім того, кожна країна може встановлювати власні критерії чи підходи до переві-

ки української продукції. На сьогодні є певні проблемні питання в регулюваннях, які ще не мають остаточних зрозумілих роз'яснень, частково вони були закриті в жовтні 2024 року. Це стало основним аргументом для перенесення введення регулювання на один рік, оскільки компанії не до кінця розуміли, як діяти в нових умовах співпраці. Отже, врожай 2025 року вже підпадатиме під нові норми ЄС, і фермерам потрібно починати готуватися до цих змін.

Основними ринками збуту української продукції є країни ЄС, Туреччина, Єгипет, а минулого року до цього списку також додався Пакистан. У 2021 році Пакистан ввів заборону на імпорт ГМО-продукції. Раніше їхніми основними постачальниками сої були США та Бразилія. Однак після цієї заборони імпорт сої скоротився майже вдвічі. В 2024 році Пакистан знайшов нових постачальників не ГМО-сої в Україні. Проте в цей час в Пакистані почало різко скорочуватись погोलів'я курятини, а ціни на неї зростали. У листопаді 2024 року Пакистан зняв заборону на імпорт ГМО-продукції. Яким буде наступний сезон в Пакистані ще не відомо, так само як і те, чи буде продовжена співпраця з Україною. Думаю, одним із важливих аспектів стане ціна.

? Який буде вплив на ланцюги поставок? — Згідно вимог, якщо підприємство не має підтверджуючих доказів відсутності вирубки лісів, то продукцію слід зберігати окремо і планувати вихід на інші ринки, окрім ЄС.

Євросоюз є основним ринком для сої, оскільки його потреба сьогодні становить 33 млн тонн. Ми всі знаємо, що ЄС любить довгострокове планування. Уже в середині року створюються цінові котирування на соєвий шрот на наступний рік. Проте, 2024 рік став винятком, адже в серпні ще не було жодних котирувань на січень 2025 року. Причина в тому, що регулювання EUDR повинно було вступити в силу 30 грудня 2024 року, і жодна з компаній-переробників не могла гарантувати відповідність продукції цим вимогам.

Лише в кінці серпня з'явилися перші котирування.

Директива поширюється на великі компанії та корпорації, зареєстровані на регульованих ринках. Звітність за цими стандартами розпочнеться з 2026 року для великих корпорацій, а звітний період охоплюватиме 2025 рік.

Ринок агропродовольчої продукції Євросоюзу має певні ознаки олігополії, де домінують великі корпорації та торговельні мережі, на кшталт Kaufland, Aldi тощо, через які реалізується до 97 % усієї продукції. Компанії повинні аналізувати свій вплив за допомогою двох основних підходів: як їхній бізнес впливає на людей і навколишнє середовище, а також як кліматичні зміни і сталий розвиток впливають на сам бізнес. Всі компанії мають звітувати про свій вуглецевий слід (CO²) та плани щодо його скорочення. Вимоги щодо скорочення викидів CO₂ передаються від великих компаній до постачальників у ланцюзі поставок. Зменшення викидів CO² має бути реалізовано в ланцюзі поставок. Директива безпосередньо впливає на викиди CO₂ за категорією Score 3, тому компанії мають вимірювати та оприлюднювати свої викиди CO₂, Score 3 як частину своєї ESG-звітності.

18 жовтня 2024 року було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України №1015 про операційний план щодо впровадження звітності підприємств зі сталого розвитку протягом 2024–2026 років. Це є частиною плану Ukraine Facility Plan, оскільки 50 млрд євро макроекономічної допомоги не з'являться самі по собі — Україна повинна змінювати законодавство.

? Як звітувати та вибирати показники? — Наприклад, візьмемо родючість ґрунтів. Аграрна компанія своїми діями впливає на родючість ґрунтів, але, з іншого боку, зміна родючості також має вплив на її діяльність. Такий підхід має бути застосований до кожної сфери діяльності, з урахуванням загальних показників, впливу на навколишнє середовище та соціальних аспектів (наприклад, відсутність дитячої праці в ланцюзі поставок).

Компанія повинна звітувати про те, як вона контролює ці питання та які заходи впроваджує. З часом ці вимоги поширяться і на дрібні фермерські господарства. Особливо важливим є питання викидів парникових газів — компанії повинні знати свої показники.

Уже є розпорядження, що визначають які заходи держава вживатиме для впровадження нових норм для підприємств. Хоча

ПЕРСОНАЛЬНЕ ДОС'Є

Освіта

► 2016 р. — Кандидат економічних наук, Національний університет харчових технологій (2015), магістр міжнародної економіки (з відзнакою), Українська академія зовнішньої торгівлі (2009), програми «Сталий розвиток: стратегія та можливості для індустрії», Массачусетський технологічний інститут (2022), «Бізнес та зміна клімату: на шляху до нульових викидів», Кембриджський університет, Інститут лідерства у сталому розвитку (2021). 2018 р. — Національний університет «Одеська юридична академія» (магістр права); Національний університет «Одеська юридична академія», Київський інститут інтелектуальної власності та права (професіонал з інтелектуальної власності).

Професійна діяльність

► Має понад 15 років досвіду в агропродовольчій галузі, зокрема в питаннях розвитку ринків, розробки та впровадження схем якості, а також у сфері сталого сільського господарства. Очолює офіс Асоціації «Дунайська Соя» у Східній Європі, відповідаючи за розвиток сталих соєвих ланцюгів доданої вартості, підтримку аграрних, переробних компаній та виробників кормів у впровадженні стандартів Donau Soja та Europe Soya. Бере участь у перегляді стандартів, розробці систем інспекції та верифікації, а також проводить семінари для фермерів в Україні та Молдові щодо сталого вирощування сої та сертифікації за стандартами Donau Soja та Europe Soya. Має досвід державного управління та розробки аграрної політики, координації роботи НУО, аналітики, стратегічного планування та управління командами.

Сімейний стан

► Одружений. З дружиною Оксаною мають двох улюбленців: коргі Джинні та шелті Х'юстон.

Життєве правило

► Моя сильна сторона — це перетворення амбітних ідей у найоптимальнішу реальність, залишаючись неупередженим до будь-яких умов, які можуть заважати ефективності.

Книга, яка мала значний вплив

► Юрій Топчій, «Батьківщина заміряних ангелів»

це розпорядження в першу чергу стосується Міністерства фінансів, воно також впливатиме і на аграрний сектор.

? Ці всі вимоги уніфіковані єдиним сталими показниками?

— Щодо CO₂, існують певні стандарти та уніфікації, а також нормативні регулювання, що визнаються міжнародною спільнотою. Важливими складовими є, наприклад, відсутність змін у землекористуванні за останні 20 років. Цей процес передбачає збір даних від постачальників, до прикладу які добрива вносяться, їхня кількість, час і міс-

це внесення, дані про транспортування продукції тощо.

Одним із перших етапів уніфікації є директива ЄС про відновлювальні джерела енергії, яка містить конкретно прописані формули. Однак вона стосується лише біоенергетики, тобто, наприклад, якщо ріпакова олія постачається до Німеччини для виробництва біодизелю, вона обчислюється відповідно до цієї директиви. Продукти, що не входять до цієї директиви, можуть регулюватися іншими загальноприйнятими підходами.

Ще одна важлива ініціатива — Директива ЄС щодо корпоративних ланцюгів

Сьогодні існує велика проблема на ринку соєвого насіння, зокрема «сірий» ринок насіння.

поставок (CSDDD). З 2027 року компанії повинні впровадити процеси належної обачності, щоб захистити права людини та клімат у своїх ланцюгах поставок, зокрема розробити План кліматичного переходу. Основна ідея зеленого курсу: до 2050 року ЄС є кліматично нейтральним об'єднанням держав. Це означає, що будь-яка діяльність господарств, бізнесу чи людини, не повинна мати негативного впливу на клімат або цей вплив має компенсуватися іншими заходами до 2050 року. Директива націлена спочатку на великі корпорації, оскільки вони мають значний вплив на своїх постачальників і можуть впроваджувати необхідні зміни. Ми не можемо покращити те, що не вимірюється, а тому те, що ми хочемо покращити ми повинні вимірювати. Якщо ж є показник, на який компанія не має впливу і він не відображається на діяльності компанії, тоді звітувати про нього не потрібно.

До речі, щодо добровільних ініціатив Євросоюзу, зокрема німецької галузевої ініціативи QS Sojarplus (DE), яка є частково добровільною, але на практиці її виконання стає обов'язковим для компаній, що працюють в соєвій індустрії. Згідно з цією ініціативою, соя повинна мати сертифікацію, що підтверджує її вирощування на ділянках без зміни землекористування. З січня 2024 року введена вимога для виробників тваринницької продукції, що соя в комбікорах повинна бути сертифікована як вирощена на таких землях.

Ми маємо стандарти сертифікації Donau Soja та Europe Soya, і органічні компанії почали звертатися до нас, зазначаючи, що постачальники з Німеччини вимагають додаткової сертифікації. Виявляється, органічна сертифікація не підтверджує, що соя вирощена на ділянках без конверсії. Тому 75 % органічної сої в Україні додатково сертифікується за стандартами «Дунайської Сої» через цю вимогу.

? Яку підтримку отримують партнери Дунайської сої на цьому етапі впровадження європейських ініціатив?

— Ми разом з нашими партнерами активно готуємося до реалізації ініціатив та вимог ЄС. Що включає програма Протеїнового Партнерства?

Програма дає змогу сільським виробникам безкоштовно сертифікувати сою відповідно до стандартів ЄС за такими критеріями:

- ▶ Простежуваність та сегрегація
- ▶ Статус без вирубки лісів та зміни землекористування
- ▶ Відповідність законодавству країни виробництва
- ▶ не-ГМ (зокрема, в рамках чинного законодавства)

Ця програма компенсує витрати на сертифікацію не-ГМ сої, включаючи лабораторні дослідження. За останні три роки програма сертифікувала понад 1,6 млн тонн не-ГМ сої в Україні, що становить 25 % від загального обсягу не-ГМ сої в країні. Тобто, кожна четверта тонна не-ГМ сої в Україні сертифікована як «Дунайська Соя».

З 2023 року ми разом з партнерами розпочали підготовку до впровадження директиви EUDR. Ми збирали геодані для аудиту господарств, замовляли супутникові знімки Landsat 5 і Sentinel 2 з різною роздільною здатністю. Ми обстежили близько 250 тис. га. У 2024 році ми вже зібрали геодані під час посіву сої та завершили дистанційне зондування. Кожен із наших партнерів отримав звіт, що було на їх ділянках на 2020 рік, зокрема, чи була вирубка лісів. Було перевірено, чи межує їхнє поле з лісовими територіями або насадженнями, що дозволяє забезпечити більш обережне ведення господарства.

В результаті, у жовтні-листопаді 2024 року партнери, які вирощують ¼ не-ГМ сої в

Україні, отримали геолокаційні дані своїх полів, дослідження змін землекористування на основі супутникових знімків і підтвердження їх легальності. Міжнародний торговий центр Всесвітньої організації торгівлі випустив чек-лист для перевірки відповідності критеріям регулювання EUDR.

Сьогодні існує велика проблема на ринку соєвого насіння, зокрема «сірий» ринок насіння, де посівний матеріал часто контамінований, або збуваються пересіви декількох років, що дають значно нижчу врожайність.

Часто насіння невідомого походження, яке, як правило, заражене ГМ-організмами або є неоригінальним насінням, висівається малими фермерами протягом декількох років поспіль. Так, у нас був цікавий випадок, коли фермер зателефонував і повідомив, що тест-смужки для сої не працюють, оскільки вони показали наявність ГМО в його сої, хоча висівалась не-ГМ соя. Ми запросили вислати зразок для аналізу, і лабораторія виявила 6,2 % зараження ГМО. Десь на етапі посіву, вирощування або збирання рослина зазнала перезараження, наприклад, якщо поруч вирощувалась ГМ-соя.

Це, у поєднанні з неправильними методами вирощування, призводить до того, що середня врожайність сої в малих господарствах становить лише 19,8 ц/га.

Зрозуміло, оригінальне сертифіковане насіння коштує дорожче, і не кожен аграрій може собі дозволити таку інвестицію. Тому наша організація попередні два сезони у рамках «Проекту підтримки малих фермерів, які вирощують не-ГМ сою» компенсувала аграріям 15 % інвойсу від вартості придбаного оригінального насіння вітчизняної та іноземної селекції не-ГМ сої під посівну кампанію.

Ми також надавали фермерам безкоштовно тест-смужки на визначення ГМО та організовували тренінги щодо їхнього правильного використання. Звісно, всім фермерам ми допомогти не в змозі. Учасниками були українські аграрії з земельним банком до 1000 га, які працюють самостійно і не входять до структур агрохолдингів.

За останні два роки 50 виробників отримали компенсацію в 12 регіонах країни, загальна сума виплат становила 4,5 млн грн. І ці господарства змогли підвищити врожайність сої до 3,5–4 т/га, тоді як середня врожайність становить 2,3 т/га, адже оригінальне насіння має визначальне значення.

Юлія Наружна,
j.naruzhna@univest-media.com